Patri Pelaġju: Id-Dekorazzjoni tal-Knisja Parrokkjali tal-Għarb

- Kitba ta' **Dr Joseph Galea** MD (Malta) MD (Sheffield) FRCS (CTh) -

Iż-Żebbuġi Patri Pelaġju Mifsud (1708-1781) fil-manuskritt numru 55 li hu miżmum fl-Arkivji tal-Katidral tal-Imdina kiteb fuq il-parroċċi t'Għawdex inkluża dik tal-Għarb. Fil-kitba tas-sena l-oħra konna ħallejna l-knisja parrokkjali ġdida tal-Għarb fiż-żmien tat-tberik tagħha mil-Isqof Pawlu Alferan de Bussan.

Pelaġju hawnhekk ikompli jikteb fuq l-għajnuna tal-Kanonku tal-Katidral tal-Imdina Ġian Franġisk Mangion li *'con pia generosita' ha contibuito nel progresso della fabbrica'* tal-knisja parrokkjali (Figura 1).[1] Mhux talli hekk iżda ħaseb mil-ġdid fil-knisja billi taha l-qliegh ta' 25 skud dis-sena minn ċens ta'bicca art imsejjha "ta' Ras il-Bayada' f'Għawdex skont l-atti tan-nutar Ignazio Debono tat-30 ta' Ġunju 1731. Fil-mewt imbagħad ħalla din l-art lill-knisja bil-kitba tan-nutar Beneditt Micallef tat-30 ta' Marzu 1734. Waqqaf ukoll legat fuq art imsejjħa *tal-Meyda* fl-Għasri biex kull sena jitħallas it-tieġ ta' żewġ tfajliet foqra u/jew orfni mill-missier jew mill-omm, li jgħixu fil-limiti tal-Għarb u jiżżewgu fil-ġurnata tal-festa tal-Vizitazzjoni (Figura 2). Il-legat kien ta' 27 skud u 9 għal kull tfajla u kien jesiġi li jekk ma jkunx hemm tfajliet għaż-żwieg jew tfajla waħda biss f'xi sena, il-flus kienu jgħaddu għax-xebbiet li jiżżewgu s-sena ta' wara u dawn il-flus kellhom jinqasmu indaqs.

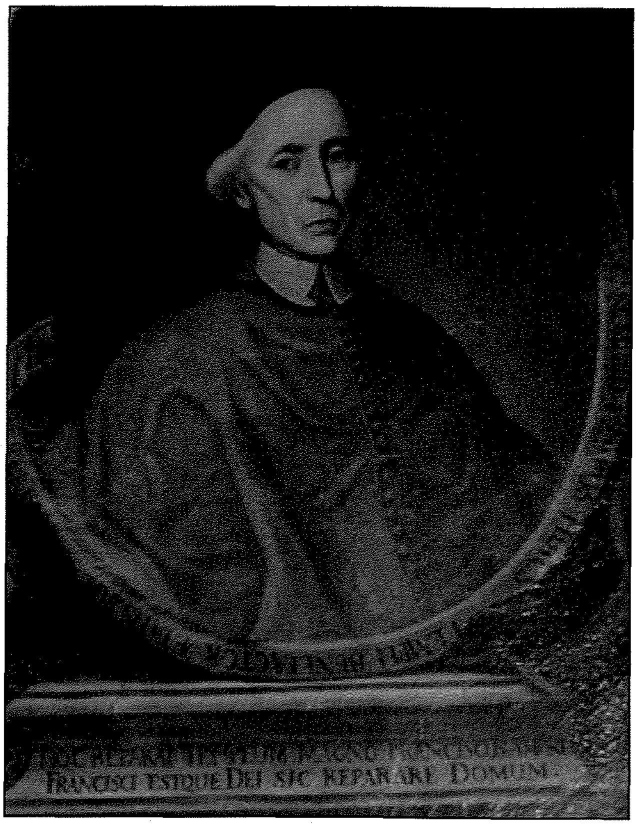

Figura 1. Il-Kanoniku Gian Franġisk Mangion

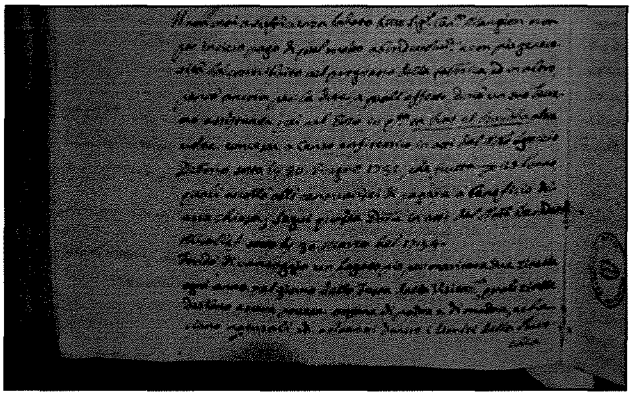

Figura 2. Sezzjoni minn paġna 125r tal-Manuskritt MS 55 fl-Arkivji Tal-Katidral tal-Imdina

F'din il-knisja parrokkjali ġdida hemm ukoll fonti tal-magħmudija tal-irħam abjad (Figura 3). Dan il-fonti kien skolpit fl-antik minn id tajba[2] fil-forma ta' basso riljiev u fuq quddiem fuq il-vaska tal-fonti hemm imnaqqxa xbieha żgħira tal-Appostlu San Pawl. Dan il-fonti kien oriġinarjament jinsab fil-katidral il-qadim tal-Imdina għall-użu tal-*Cappellano Maggiore* ta' dan il-katidral. Filwaqt li kien qiegħed jinbena katidral ġdid wara li l-katidral qadim tal-Imdina kien sofra minn ħerba sħiħa f'terremot, il-kapitlu tal-katidral ġarr il-ħwejjeġ sagri lejn il-knisja tal-Karmnu fl-Imdina stess minn fejn bdew jaqdu l-funzjoni tagħhom. Kif spiċċa l-bini tal-katidral il-ġdid, il-kapitlu mar lura fih u miegħu ħa l-oġġetti li kien ittrasferrixxa qabel mil-katidral imwaqqa għall-knisja ta-Karmnu. Il-fonti tal-magħmudija reġa' sab ruħu l-katidral iżda din id-darba twarrab f'rokna minsija ma antikalji oħra li kellhom. Il-kanoniku Mangion ftakar f'dan il-fonti u talab lill-kapitlu tal-katidral biex jirrigalah lill-knisja ġdida ta-Għarb. Fil-fatt fuq in-niċċa li fiha jinsab il-fonti hemm miktb *"Ex Dono Cathedralis Ecclesia 1731"* (Figura 4).[3]

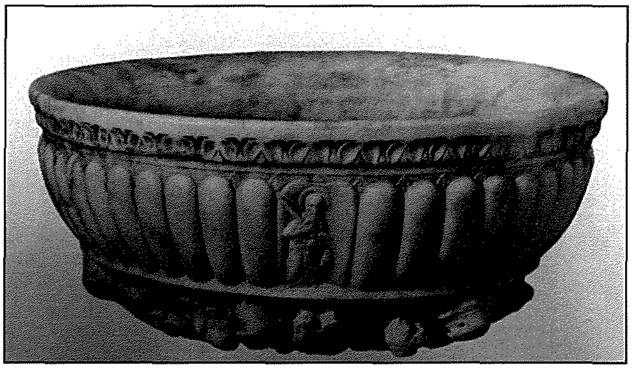

Figura 3. Il-Fonti tal-Magħmudija mogħti mil-katidral tal-Imdina

Ikompli jgħid li *"questa parrocchia fra tutte l'altre della campagna nelle processioni generali gode il secondo luogo d'anzianita"* jiġifieri fil-purċissjonijiet importanti t'Għawdex il-Parroċċa tal-Għarb tiġi t-tieni fl-importanza tagħha wara l-matriċi.

Fis-sagristija, jkompli Pelaġju hemm imwaħħal mal-ħajt kwadru ritratt tal-benefattur Mangion li jġib din l-iskrizzjoni; mad-dawra tal-kwadru:

"Reverendissimus DD. Joes Franciscus Mangionius Cath. Ecc. Canonicus U.J.D.
*Eximius huius Templi benefactor, aetatis sue 80 anno 1732" (*Figura 1).

U taħt ir-ritratt hemm miktub:

"Hoc reparat Templum magno Franciscus amore:
Francisci estque Dei sie reparare domum"

Fid-dar tal-Kappillan hemm ritratt ta' Gaetano Bologna li kien jiġi n-neputi tal-Kanoniku Mangion u fuqu hemm miktub:

Iugis in hoc templum pieta patruique, nipotis:
Profuit ille prior, prodatia ipse sequens

Dan il-kwadru intilef.

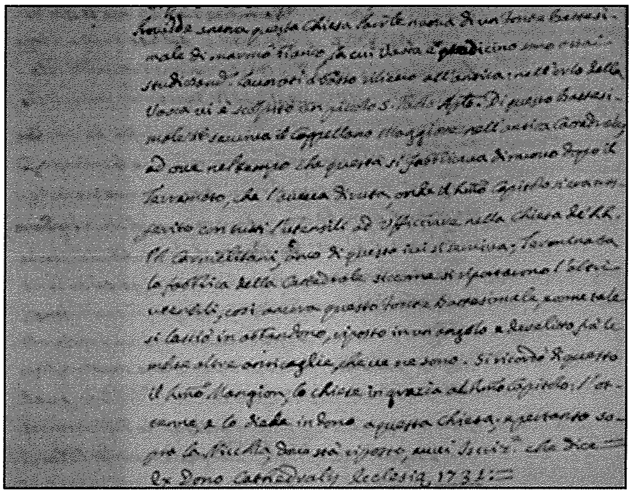

Figura 4. Sezzjoni minn paġna 126 tal-Manuskritt MS 55 fl-Arkivji Tal-Katidral tal-Imdina

L-Ordni tal-Artali f'din il-knisja l-ġdida.[4]

L-Artal il-Maġġur fih mejda magħmula kollha kemm hi mil-irħam u kien ikkonsagrat mil-Monsinjur Isqof Fra Pawlu Alferan fl-1755. Fuq quddiem tal-artal kien hemm skrizzjoni biex tfakkar il-konsagrazzjoni ta' dan l-artal fit-28 ta' Settembru 1755. Fuq il-lemin kien hemm miktub:

'Ricondite sunt hic ossa Santisimmi Martiri Fortunati, Benedicti et Clementis.'

Fuq ix-xellug hemm kommemorazzjoni tal-anniversarju tal-konsagrazzjoni.

Ma dan l-artal hemm il-fratellanza tas-Santissimu Ġisem ta' Kristu u hemm obbligu li darba f'sena issirlu l-festa. Barra minn hekk kull tielet Ħadd tax-xahar fil-għodu ssir proċessjoni bis-sagrament kif ukoll jakkumpanja l-mejtin. Il-poplu tal-Għarb ħaseb biex tkun iċċelebrata l-Ottava kollha tal-festa u mil-1763 twaqqfet soċjeta' li l-membri tagħha huma obbligati jħallsu 2 tari kull sena. B'dawn il-flus titħallas il-quddiesa sollenni fil-għodu u jitkantaw il-Vespri filgħaxija quddiem Ġesu Sagrament f'kull ġurnata tal-Ottava tal-festa għal benfiċċju tal-membri ħajjin u mejtin ta' din is-Soċjeta' (Figura 5).

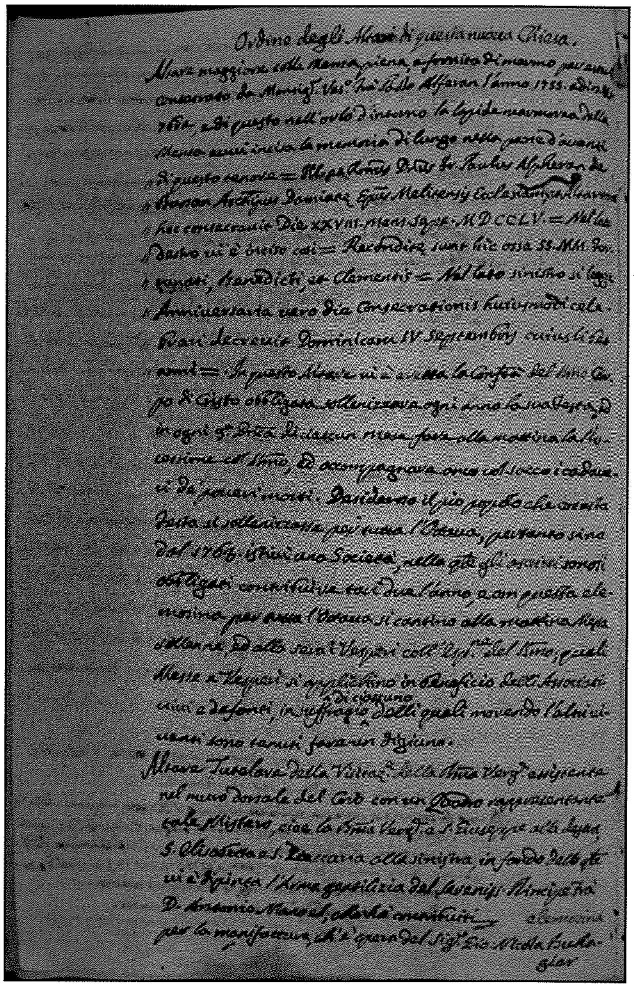
Ordine degli Altari di questa nuova Chiesa.

Figura 5. Paġna 126r tal-Manuskritt MS 55 fl-Arkivji Tal-Katidral tal-Imdina

Imbagħad Patri Pelaġju jiddeskrivi l-kwadru titular fuq il-ħajt tal-kor li jirrappreżenta l-Misteru tal-Viżitazzjoni tal-Verġni Marija bil-persunaġġi tal-Imqaddsa Marija u San Ġużepp fuq il-lemin u Santa Eliżabetta u Żakkarija fuq ix-xellug.[5] Jikteb ukoll li isfel hemm l-arma tal-Gran Mastru Fra Antonio Manwel de Vilhena li ħallas parti mil-kwadru maħdum minn Giovanni Nikola Buhagiar. Iżid li l-kwadru huma mdawwar bl-anġli u serafini maħdumin fil-ġebel minn skultur Palermitan. Fuq nett imbagħad hemm skolpit kastell fil-ġebel u hemm miktub *'Visita nos in Solitari tuo 1733'* (Figura 6). In-naħa t'isfel hemm imnaqqxa l-arma tal-benefattur kbir, il-Kanonku Mangion.

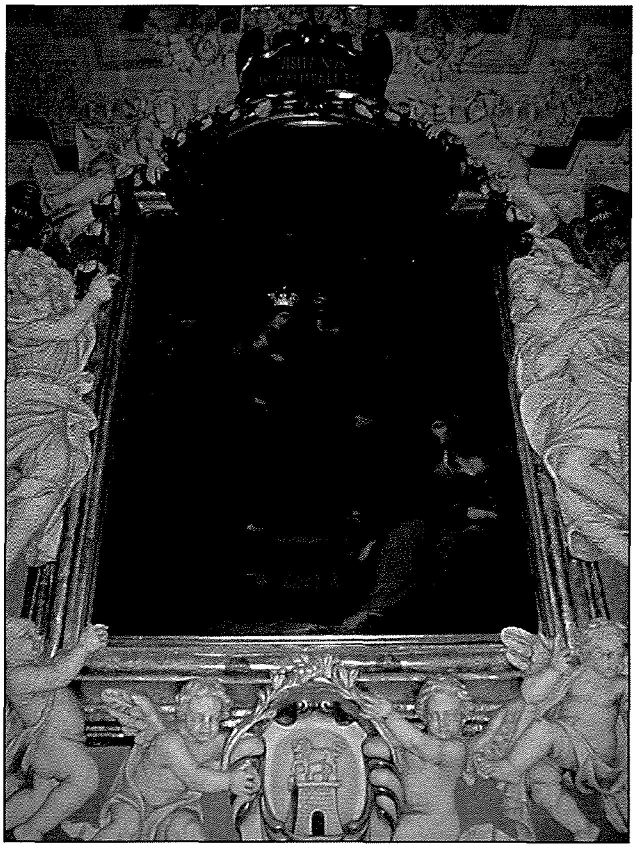

Figura 6. Il-kwadru titular juri l-Viżitazzjoni ta' Marija lil Eliżabetta

Il-kor huwa maħdum bl-injam b'*disegno modern assai galante* u fih żewġ fillieri; ta' fuq għandha seba' sedji kull naħa u isfel hemm bankijiet fuq pjattaforma. L-awtur ħalla vojt l-isem ta' minn ħadem l-injam tal-kor. Wara l-artal maġġur hemm orgni antik ħafna u qiegħed fl-istess livell tal-artal.

Fuq in naħa tal-lemin tal-kor hemm pittura li tirrapreżenta l-Verġni Mqaddsa fl-Apokalissi fil-parti ta' fuq tal-kwadru u isfel hemm id-dragun b'seba' t'irjus miżmum b'katina mil-Arkanġlu San Mikiel u li l-festa tiegħu tiġi ċċelebrata f' Settembru (Figura 7). Il-pittura nħaddmet minn Francesco Zahra u dan ħa l-inkarigu li jpinġi kwadru pariġġ għan-naħa l-oħra tal-kor.[6]

Figura 7. Il-Kwadru tal-Kuncizzjoni u San Mikiel fil-kor tal-knisja

Fuq in-naħa tal-lemin tal-artal maġġur bejn il-pilastri l-kbar u fuq l-istess pjan tal-presbiterju hemm l-artal tat-Trasfigurazzjoni tas-Sinjur Tagħna Ġesu Kristu. Fuq il-koxxa fin-nofs hemm kaxxa żgħira b'bambin tax-xemgħa ġo fiha u ssirlu l-festa fil-25 ta' Diċembru. Il-kwadru huwa mpitter minn Enrico Eynaud. Fuq din il-pittura hemm tabella tal-injam bil-kliem tad-deheb '*Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui, ipsum audite*'.

Fuq il-bieb tas-sagristija (il-qadima) hemm il-kwadru titulari antik tal-knisja tas-Salvatur li kienet tinsab fil-kontrada tad-*Dueyra*.

Fil-Kappella li jmiss hija ddedikata lir-Rużarju Mqaddes bi kwadru antik ħafna li juri rappreżentazzjoni tal-Misteri tar-Rużarju u fin-nofs isfel hemm miktub '*Sancta Maria Sacrissimi Rosarii, ora pro nobis*'. Tieħu ħsiebha il-Fratellanza tar-Rużarju u obbligata tagħmel żewġ festi; waħda fl'ewwel Ħadd ta' Mejju *dette delle Rose'* u l-oħra fl-ewwel Ħadd ta' Ottubru (Festa tal-Madonna tar-Rużarju).

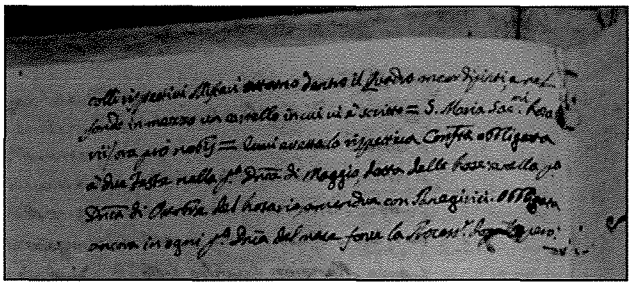

Figura 8. Sezzjoni minn paġna 127r tal-Manuskritt MS 55 fl-Arkivji Tal-Katidral tal-Imdina

Iż-żewġ festi jridu jkunu bil-Paneġierku. Obbligati ukoll jgħamlu purċissjoni fl-ewwel Ħadd ta' kull xahar (Figura 8)

L-artal li jmiss fuq in-naħa tal-lemin tal-knisja bejn il-pilastri l-kbar hemm l-artal iddedikat lill-Madonna tad-Dawl bil-festa fir-raba ġurnata ferjali (komuni) wara l-Pentekoste u f'din il-festa ikunu ċċelebrati ukoll l-qaddisin San Franġisk Saverju u San Franġisk de Paule. Fuq il-kwadru li huwa mpitter minn Eynaud ukoll hemm tabella li tgħid: '*Illumina oculos nostros ne abdoremiamus in morte et ne inimicus noster prevaleat adversus nos*'.

Iktar lejn il-bieb il-kbir tal-knisja issib in-niċċa tal-Fonti tal-Magħmudija, u ħdejjha hemm bieb żgħir li jagħti għal kamra ċkejkna. Nibqgħu nduru u nsibu l-bieb il-kbir tal-knisja u ħdejh fuq ix-xellug hemm bieb żgħir ieħor pariġġ dak li għadna kif semmejna iżda dan il-bieb żgħir jagħti għat-taraġ li jibqa' tiela għal gallerija fuq il-bieb il-kbir fejn għandu jitpoġġa l-orgni tal-knisja. Dan it-taraġ li semmejna jibqa tiela sa fuq il-bejt tal-knisja.

Nerġgħu lura lejn il-presbiterju u fuq in-naħa tax-xellug tal-artal maġġur hemm artal ddedikat li-Isem Imqaddes ta' Ġesu bil-festa u paneġirku fit-2 ta' Jannar. Fil-parti t'isfel tal-kwadru hemm L-Appostlu San Pawl bil-festa u paneġirku fl-10 ta' Frar u fuq ix-xellug hemm San Ignazju ta' Loyola. Fil-kwadru hemm puttinu b'tabella f'idejh li tgħid *'Ad maiorem Dei gloriam'*. Fuq il-kwadru hemm imnaqqax kastell tal-ġebel li fuqu hemm miktub b'ittri tad-deheb: *'In Nomine JESU omne genu fleccatur celestium, terrestrium et infernorum.* Dan il-kwadru huwa xogħol ta' Eynaud. Hawnhekk Pelagju ikompli jgħid li fuq il-bieb tas-sagristija l-oħra jiġifieri fuq ix-xellug hemm kwadru antik ta' San Pawl Appostlu ma Sant Ignazju ta' Loyola li kien ittrasferit mil-Parroċċa l-antika (Taż-Żejt). Hawnhekk nixtieq nikkummenta jekk dan il-kwadru hux kwadru differenti minn dak li għadna kif iddeskrivejna.[7]

Il-kappella fuq ix-xellug hija ddedikata lit-Twelid tal-Verġni Imqaddsa impittra in arja bil-bambin fuq idejja tax-xellug u b'idejha tal-lemin lesta biex tagħtih il-ħalib. Il-festa tagħha tiġi ċċelebrata fis-7 ta' Settembru. Il-kwadru huwa antik ħafna u fuq in-naħa t'isfel hemm impinġija l-erwieħ tal-purgatorju (Figura 9).

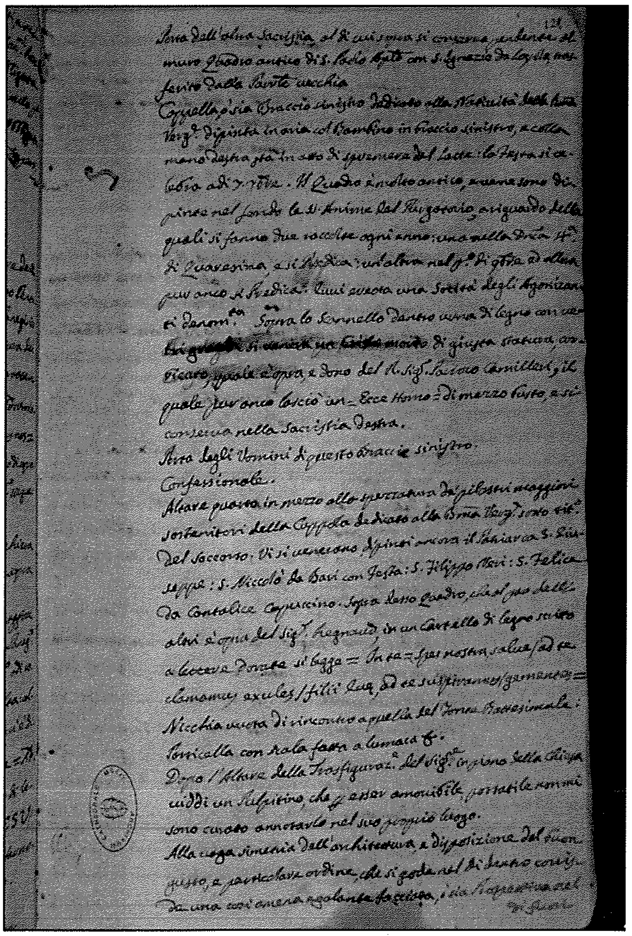
Sopra dell'altra Sacristia, al di cui sopra si conserva pendente al
muro Quadro antico di S. Paolo Ap.to con S. Ignazio da Loyola, tras-
ferito dalla Parte vecchia
Cappella, o sia Braccio sinistro dedicato alla Natività della [illegible]
Verg.e dipinta in aria col Bambino in braccio sinistro, e colla
mano destra sta in atto di spremere del latte. La Festa si ce-
lebra ad 7. 7bre. Il Quadro è molto antico, e vi sono di-
pinte nel fondo le SS. Anime del Purgatorio, a riguardo delle
quali si fanno due raccolte ogni anno; una nella Dom.a 4a
di Quaresima, e si predica; un'altra nel [illegible] di 7bre ad altare
pur anco si predica. Quivi eretta una Società degli Agonizan-
ti [illegible]. Sopra lo Sportello d'avanti una [illegible] di legno con un
[illegible] di grosse statura, co-
ricato, quale è opra, e dono del R. Sig. [illegible] Camilleri, il
quale pur anco lasciò un = Ecce Homo = di mezzo busto, e si
conserva nella Sacristia destra.
Altare degli Uomini di questo braccio sinistro.
Confessionale.
Altare nuovo in mezzo alle [illegible] de' pilastri maggiori
sostenitori della Coppola dedicato alla B.ma Verg.e sotto tit.
del Soccorso. Vi si veneravano dipinti ancora il Patriarca S. Giu-
seppe: S. Niccolò da Bari con Gesù: S. Filippo Neri: S. Felice
da Cantalice Cappuccino. Sopra detto Quadro, che al par delli
altri è opra del Sig.r Reynaud, in un Cartello di legno scritto
a lettere d'oro si legge = Inte = Spes nostra, salve/ad te
clamamus exules/filii Evae, ad te suspiramus/gementes =
Nicchia nuova di rincontro a quella del Fonte Battesimale.
[illegible] con scala fatta a lumaca &.
Dopo l'Altare della Trasfiguraz.e del Sig.re [illegible] della Chiesa
[illegible] un Pulpitino, che per esser amovibile, portatile [illegible]
sono curato annotarlo nel suo proprio luogo.
Alla vaga simetria dell'architettura, e disposizione del buon
gusto, e particolare ordine, che si gode [illegible]
[illegible]

Figura 9. Paġna 128 tal-Manuskritt MS 55 fl-Arkivji Tal-Katidral tal-Imdina

Fir-rigward ta' dan l-artal isiru żewġ ġabriet fis-sena; waħda waqt priedka li ssir fir-raba Ħadd tar-Randan (Kwareżimal) u l-oħra fil-quddiesa bil-priedka tat-2 ta' Novembru. Dan l-artal tieħu ħsiebu is-Soċjeta' tal-Agonizzanti. Fuq dan l-artal f'kaxxa tal-injam hemm Kristu mejjet ta' statura tajba li kien mogħti b'rigal mil-ewwel kappillan ta' dan ir-raħal, Giovanni Maria Camilleri. Barra minn hekk Camilleri ħalla wkoll Ecce Homo *'di mezzo busto'* li jinżam fis-sagristija tal-lemin.

Ħdejn dan l-artal hemm il-bieb *'degli uomini'* tax-xellug u mbagħad l-aħħar artal jinsab f'nofs il-fetħa bejn żewġ kolonni kbar li jżommu l-koppla. Dan l-artal huwa ddedikat lill-Imqaddsa Verġni tas-Sokkors. Mal-Madonna hemm impittra f'dan il-kwadru, San Ġużepp, San Nikola ta' Bari, San Filippu Neri u San Feliċ ta' Contolice, Kappuċin. Fuq il-kwadru bħal l-oħrajn kollha li pinġa Eynaud hemm skrizzjoni bid-deheb li tgħid: *'Inte Spes Salve, Salve/ad te clamamus exules/ filii tua, ad e suspiramus/gementes.'* Wara din hemm niċċa vojta, li qiegħda faċċata u li taqbel man-niċċa li fiha l-fonti tal-Magħmudija. Illum hemmhekk hemm l-istatwa titular iżda fi żmien li kiteb Pelaġju kien għadha ma nxtratx.

Ħdejn l-artal tat-Trasfigurazzjoni hemm pulptu żgħir (*pulpitino)* li billi huwa mobbli jista' jitpoġġa f'diversi partijiet tal-knisja.[8]

Patri Pelaġju jfaħħar l-arkitettura tal-knisja u jikteb li hija *'del buongusto e particolare ordine'* kemm fuq ġewwa tal-knisja kif ukoll il-faċċata. Il-faċċata hija pjaċevoli ħafna u ser tiżżejjen iżjed għaliex ser isiru erba' statwi tal-ġebel li jirrapreżentaw il-virtujiet tal-Fidi, Ġustizzja, Tama u Karita'.[9]

Illum nafu li fil-fatt saru tlieta biss, Fidi fuq il-bieb il-kbir, Tama fuq il-lemin u Karita' fuq ix-xellug.

Itemm jikteb li Fra Franco Saliba minn Ħal-Luqa u *'nostro laico Capuccino'* iddisinja u dderiġa l-bini taz-zuntier quddiem il-knisja imdawwar bil-balavostri tal-ġebel.

Referenzi

1. Arkivju tal-Katidral, Imdina. Miscellaneous MS55 paġna 125r
2. Inħadem mil-Palermitan Domenico Cagini f'nofs is-seklu ħmistax.
3. Ibid paġna 126
4. Ibid paġna 126r
5. Hawnhekk Pelaġju jagħti x-xellug tal-kwadru mhux kif qed narawh aħna.
6. Ibid paġna 127
7. Ibid paġni 127r u 128
8. Ibid paġna 128
9. Ibid paġna 128r